

A digilektus hatása az írásbeli és a szóbeli kommunikációra egy kérdőíves vizsgálat alapján

1. Az infokommunikációs technológia és a digilektus

A magyar és a nemzetközi szakirodalomban viszonylag egységes az az álláspont, hogy a hálókommunikációnak vannak sajátos, műfajtól független nyelvi jellemzői (például: Androutsopoulos–Ziegler 2003: 252, Dürscheid 2005: 94). Az internet-nyelvészet egyik első monográfusa, David Crystal (2001) a digitális kommunikáció nyelvváltozatára a **netspeak** terminust alkalmazza (a digitális nyelvváltozat megnevezésére a későbbiekben a következőket sorolja fel: textese, slanguage, new hi-tech lingo, hybrid shorthand; Crystal 2008: 13), és kettősnyelvűnek, diglottnak tartja az e nyelvváltozatot is beszélőket. Mindezzel szemben áll Schlobinski (2000, idézi: Frehner 2008: 27) véleménye, amely szerint az internetes szövegtípusok olyannyira heterogének, annyiféle szövegfajta jellemzőit egyesítik magukban, hogy lehetetlenség a netspeakhez hasonló általánosításokat tenni. Meglátásom szerint éppen ez a heterogenitás és a különféle mintákat magába olvasztó jelleg a digitális kommunikáció sajátja. A heterogenitást emelik ki más szerzők is, a következő megnevezések is ezt tükrözik: Ferrara, Brunner és Whittemore (1991) írott interaktív regiszterről írnak, az új regiszter egyik legfontosabb jellemzőjének azt tartják, hogy a dialogikus elemek erősödnek e nyelvváltozatban. Eckkramer és Eder (2000: 22, 266) szerint a médiumváltás nyelvi változást hoz magával, ezzel egy új, digitális nyelvi regiszter létrejötté jár együtt (2000: 273). Ennek megnevezésére a **virtuális** vagy **digitális textualitás** (virtuelle Textualität, digitale Textualität) fogalmát vezetik be.

Ha a vonatkozó magyar szakirodalmat tekintjük át, meg kell említenünk Balázs Géza (2004, 2005) több helyen is leírt **másodlagos szóbeliség** fogalmát (vö. Dittmann 2001: 10). Bódi Zoltán **szimbolikus írásbeliségnek** (2005), új **beszélnyelviségnek** (2004a, 2004b), Érsok Nikoletta **virtuális írásbeliségnek** (2003) nevezi ezt az új nyelvi létmódot.

A **digilektus** saját fogalmam a (tágabb értelemben vett) számítógép közvetítette kommunikáció (CMC, computer-mediated communication) nyelvhasználati módjának, egy új nyelvváltozatnak a megnevezésére (a fogalom bevezetéséről részletesen: Veszelszki 2011). Nyelvtudományi státusza szerint lehet szociolektus; médium szerinti változat, azaz mediolektus (vö. Löffler 1985: 87–175) vagy nem szociális és nem területi alapon kialakult nyelvváltozat, stílusréteg (Trudgill 1997: 63; Wardhaugh 1995: 48; Szathmári 2004: 198).

2. A vizsgálat kérdésfelvetései

A felmérés fő célja a digitális kapcsolattartási eszközök és egyes szociológiai változók (kiemelten az életkor és a nem) összefüggésének a feltárása; a partner és a szituáció függvényében a kommunikációs forma választása; a digitális nyelvhasználat bizonyos jellegzetességeinek (rövidítések és emotikonhasználat) összegyűjtése, illetve a digitális kommunikáció hatására írásos és szóbeli kommunikáció dokumentálása volt. A kérdőívet e négy kérdéskör alapján mutatom be (terjedelmi okok miatt nem térek ki minden témaegységre részletesen).

3. Anyag és módszer

3.1. Online megkérdezés

2010 nyarán online kérdőíves felmérést végeztem. A kérdőív közzétételére a Google dokumentumok rendszerét használtam (a kérdőív a vizsgálat lezárultával online nem érhető el). Az online terjesztési mód egyrészt azért szerencsés, mert igen nagyszámú adatközlővel tudtam dolgozni, másrészt mivel így számomra teljesen ismeretlen válaszadókat is elérhettem. Az elektronikus kérdésfeltevés további előnye a papíros felmérésekkel szemben, hogy – korábbi vizsgálatok szerint (vö. Köhler 1999: 188) – az elektronikus kérdőívekben a válaszolók sokkal őszintébbek, nyitottabbak, nem a szociális elvárások alapján válaszolnak, a nyitott kérdésekre pedig sokkal hosszabban felelnek. Köhler (1999: 190) azonban arra a veszélyre is felhívja a figyelmet, hogy az elektronikus kérdőívek kitöltése rendszerint önkéntes alapon történik, tehát a kérdőívet az adott téma iránt érdeklődők fogják főként kitölteni. Ily módon elkerülhetetlen az intenzív internethasználók felülreprezentáltsága a megkérdezettek között. Ennek ellenére, de mindezek figyelembevételével az online megkérdezés mellett döntöttem a fent említett előnyök miatt.

A kérdőívet 647 válaszadó töltötte ki, a kitöltött lapok közül csupán egy volt értékelhetetlen. A válaszokat a Google Documents rendszere gyűjtötte össze, a nyers adatokat az Excel programmal dolgoztam fel, a keresztösszefüggések elemzését az SPSS programmal, illetve manuálisan végeztem.

3.2. A kérdőív kérdései

Az első négy bevezető kérdés a kutatás szempontjából releváns személyes adatokra kérdezett rá (nem, életkor, iskolai végzettség, foglalkozás). A többi szociológiai adatot (pl. lakóhely) – kérdésfeltevésemben való irrelevanciájuk miatt – kihagytam a kérdőívből.

A második nagyobb kérdéskör az internet- és a mobiltelefon-használat témájával foglalkozott: *Mennyit internetezik naponta?* (skálajellegű válasszal); *Van-e mobiltelefonja?* (zárt, eldöntendő kérdés). Rákérdeztem arra is, hogy a válaszadók

mennyire tartják fontosnak, illetve milyen gyakran használják a különféle információtovábbítási és -fogadási lehetőségeket a másokkal való kapcsolattartásban. Nyelvszociológiai kérdés, ám a témával összefügg, hogy szoktak-e az adatközlők ismeretlenekkel, valamint idegen nyelven csetelni. A következő kérdéscsoport a közösségi oldalakkal (pl. iwiw, Facebook, MySpace, MyVIP, Hi5), azok használati gyakoriságával és az igénybe vett funkciókkal foglalkozott (az eredményeket itt nem ismertetem).

A témában készült felmérések azt mutatják, hogy a netezők kommunikációs partnertől, illetve a céltől függően választanak infokommunikációs műfajt. Ennek alátámasztására a válaszadóknak a csethez, az e-mailhez, az SMS-hez kapcsolódó legfontosabb partnereket kellett megjelölni, majd négy, általam kijelölt szituációhoz kellett az általuk leggyakrabban és/vagy legszívesebben használt kommunikációs formát (telefonhívás; postai levél; postai képeslap; SMS; e-mail; e-képeslap; közösségi oldal üzenőfala; cset) hozzárendelniük.

A kérdőív központi részét a nyílt végű kérdések adták. Az emotikonok ismeretére és használatára is rákérdeztem (e kérdéssorozat eredményei: Veszelszki 2012a). A legismertebb, legtöbbet használt, SMS-es és csetes rövidítések összegyűjtésére alkalmas a *Milyen rövidítéseket használ cseten/SMS-ben? Írjon néhány példát!* kérdés. A digilektus és a kézírás közötti interferencia explicit megnevezését kértem a válaszadóktól: *Előfordult-e már, hogy kézírásban az internethez vagy SMS-hez kötődő rövidítést, szóalakat használt? Ha igen, mi volt az?*

A *Véleménye szerint változik-e az ÍRÁS az internet és a mobiltelefon hatására?* és a *Véleménye szerint változik-e a SZÓBELI TÁRSALGÁS az internet és a mobiltelefon hatására?* kérdéseknél érdemes kitérni arra, hogy mit jelölnek ezek a kulcsfogalmak. A kérdéseket szándékoltan úgy fogalmaztam meg, hogy azokat egy laikus, nyelvvel nem tudatosan foglalkozó, akár 14 év alatti válaszadó is megérthesse. Az írott és a beszélt nyelvvel kapcsolatos magyar terminológia nem képes a terminus technicusok ugyanolyan nyelvi megkülönböztetésére, mint például a német szaknyelv (vö. Dürscheid 2006: 19). Csak szemléltetésül sorolom fel ezeket a változatos kategóriákat, részletes definíciók nélkül: Schrift 'írás', Schriftzeichen 'írásjegy', Schriftsystem 'írásrendszer', Schrifttyp 'írástípus', schriftliche Sprache 'írott-írásos nyelv', geschriebene Sprache 'írott nyelv', Schriftsprache 'írott nyelv (a sztenderd értelmében)', Schreiben 'írás', Schriftlichkeit 'írásbeliség'. A kérdőívben egyszerűen a – technikára utaló – kézzel, illetve géppel írás megnevezéseket használtam.

4. Eredmények

4.1. Szociológiai adatok és internet-, valamint mobiltelefon-használati szokások

A 647 válaszadó több mint kétharmada nő, csupán harmaduk férfi – a szociológiában az önkéntes válaszadásnál ezt az arányt a nők nagyobb segítőkészségével szokás magyarázni.¹

Ha korosztály szerint nézzük a válaszadókat, akkor túlnyomórészt (42%) a sokat internetező, egyetemista-főiskolás (19–25 éves) korosztály töltötte ki a kérdőívet. A fiatal dolgozó felnőttek korosztálya (26–40 év) is 32%-kal képviselteti magát. A középiskolások (15–18 évesek) aránya a mintában 10%; a 36–45 éveseké közel 10%, a 46 és 55 év közöttieké 4%, az 56–65 éveseké 1%-nyi; a 66 év felettiek közül csupán egy adatközlőt sikerült elérnem (0,2%).

Az adatközlők több mint fele (54%) egyetemi vagy főiskolai végzettséggel rendelkezik. A nagyszámú egyetemista kitöltő miatt magas (37%) az egyelőre érettségivel rendelkezők aránya. Általános iskolai végzettséggel 6% rendelkezik, még nincs iskolai végzettsége 13 adatközlőnek (2%). Foglalkozás szerint a következő adatközlői csoportok jöttek létre: szellemi foglalkozású (gazdasági, jogi, műszaki, bölcsész stb. területen) (49%), főiskolai-egyetemi hallgató (36%), általános iskolás vagy középiskolás diák (11%), fizikai foglalkozású (4%), nyugdíjas (0,6%).

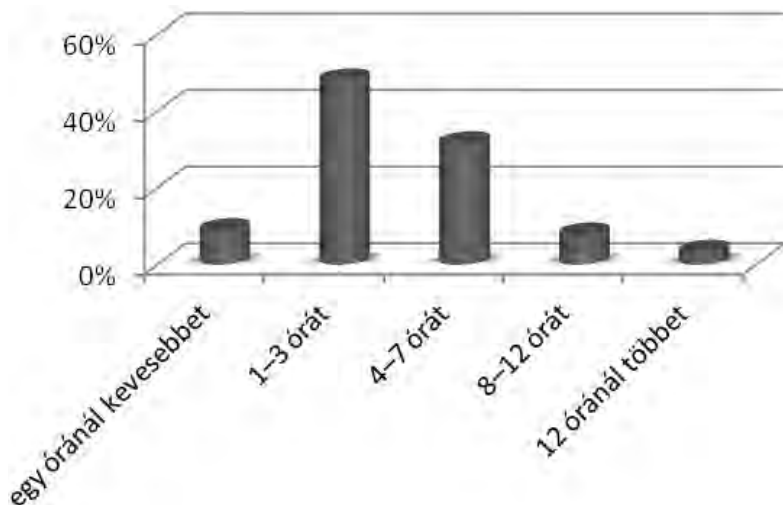
Minden bizonnyal más eredmények születtek volna, ha reprezentatív, minden korosztályt és foglalkozási csoportot egyformán képviselő adatközlői bázist állítottam volna össze. Ám ahogy a kérdésekből is látszik, a kérdőív nem elsődlegesen a számszerű adatokra kérdez rá: a nyílt végű kérdésekkel minél több nyelvi adatot, illetve nyelvhasználói vélekedést kívántam gyűjteni, elsősorban a kvalitatív eredményekre koncentrálva.

Az ily módon összeállt válaszadói csoport internet- és mobiltelefon-használati szokásairól a következőket tudhatjuk meg:

A válaszadók 99,7%-ának van mobiltelefonja (a 647-ből mindössze ketten nem rendelkeznek mobiltelefonnal).

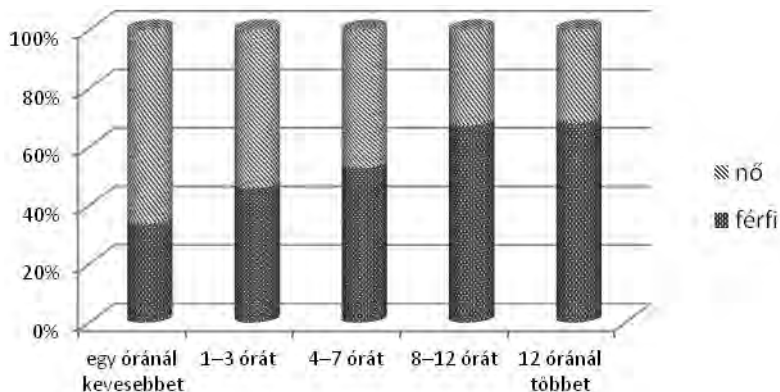
Az adatközlők közel fele naponta 1–3 órát, egyharmada 4–7 órát, 8%-a naponta akár 8–12 órát, 9%-a pedig egy óránál kevesebbet internetezik. A válaszadók 3%-a (22 adatközlő) egy nap 12 óránál is többet tölt internetezéssel (az adatközlőket arra kértem, hogy ne az internet bekapcsolt állapotát, hanem a ténylegesen internetezéssel töltött időt számolják). Ha az internethasználat időtartamát az életkorral összefüggésben vizsgáljuk, kiderül, hogy a kérdőívkitöltők többsége egy nap 1–3 órát tölt internetezéssel, és minél fiatalabb a válaszadó, annál inkább növekszik az internetes tevékenységgel töltött idő.

¹ Vizsgálatok szerint több nő regisztrál a közösségi oldalakon, mint férfi. Ennek magyarázata a szerepminták alapján az, hogy tradicionálisan a nők a felelősek a szociális hálózatok fenntartásáért (vö. Bonka–Kraut–Frohlich 2003).

1. ábra. Mennyit internetezik naponta?

Nem várt eredmény, amelyre csak a keresztábra létrehozása mutatott rá, hogy a férfiak jóval többet interneteznek: minél több az internetes tevékenységgel töltött idő, annál inkább valószínű, hogy férfi az adatközlő (2. ábra).

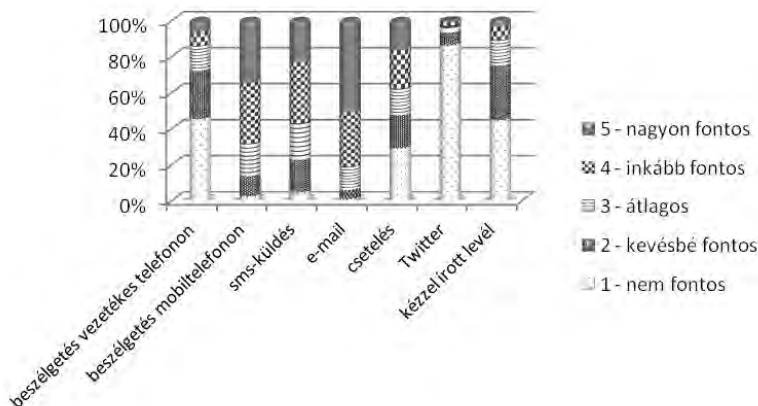

2. ábra. Mennyit internetezik naponta?

A nem és az internethasználat összefüggése (keresztábra)

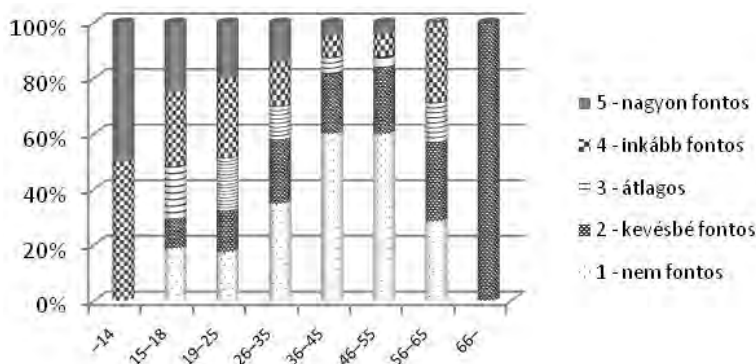
Rákérdeztem arra is, mennyire fontosak az adatközlőknek a másokkal való kapcsolattartásban a különféle mobiltelefonos és internetes kommunikációs lehetőségek (3. ábra). Legfontosabbnak az e-mail tűnik, a válaszadók felének nagyon fontos és további közel egyharmadának fontos kapcsolattartási mód, mindössze 1%-nak nem fontos. A válaszadók összesen kétharmadának nagyon fontos, illetve fontos a mobiltelefonos beszélgetés – ezzel szemben a vezetékes telefonon való beszélgetés 45%-nak nem, 27%-nak pedig kevésbé fontos, csupán 6% számára nagyon fontos

(a mobil- és a vezetékes telefon megkülönböztetése a kommunikáció helyhez-nemkötöttsége miatt lehet lényeges). Az SMS-küldés az adatközlők negyedének nagyon fontos, harmadának fontos, ötödének átlagosan fontos, további ötödének kevésbé fontos, csupán 4%-nak nem fontos. A csetelést 30% nem tartotta fontosnak, 16% viszont nagyon fontosnak értékelte. Rákérdeztem a Twitter kommunikációban betöltött szerepére is, a válaszadók 87%-ának nem fontos a mikroblogolás. Egy régi hagyományos szövegfajta, a kézzel írott levél az ellenpont: ezt 45% jelölte nem fontosnak, további 30% kevésbé fontosnak, átlagosnak 14% és összesen 10% (nagyon) fontosnak.

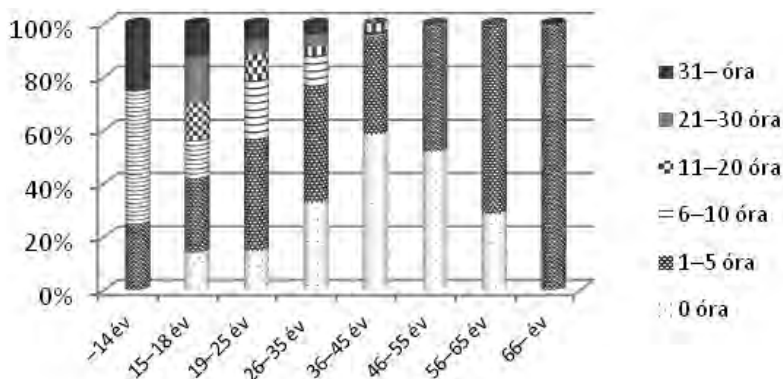
3. ábra. Mennyire tartja fontosnak a különböző kommunikációs módokat?

A kommunikációs mód fontossága és a nem összefüggésének elemzése során a csetelésnél nem találtam szignifikáns különbséget. Viszont a csetelés kapcsolattartásbeli fontosságának és az életkornak az összefüggése egyértelműen a várt eredményt hozza: a fiatalabb (30 év alatti, különösen a 18 év alatti) korosztály fontosabbnak ítéli a csetelést, mint az idősebb korosztályok (4. ábra).

4. ábra. Mennyire tartja fontosnak a kapcsolattartásban a csetelést? Az életkor és a csetelés kitüntetett szerepének az összefüggése (keresztábra)

A fenti kapcsolat visszatükröződik az életkor és a hetente cseteléssel töltött órák összefüggésében is. Minél fiatalabb a válaszadó, annál több órát (akár heti 30-nál is többet) tölt online csevegéssel (5. ábra).

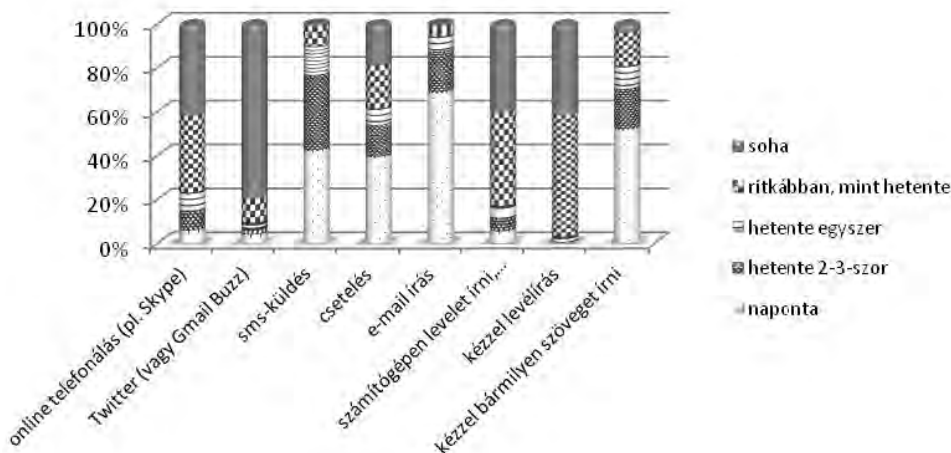
5. ábra. Hány órát csetel hetente?

Az életkor és a csetelés kitüntetett szerepének összefüggése (keresztábra)

A válaszadók több mint kétharmada naponta ír e-mailt, közel fele naponta csetel és SMS-ezik (6. ábra). Kézzel levelet szinte soha nem írnak, vagy legfeljebb csak néha, ritkábban, mint hetente. Kézzel bármilyen szöveget az adatközlők több mint 10%-a ritkábban, mint hetente ír; elgondolkodtató, hogy további 5% pedig azt adta meg, hogy soha nem ír kézzel. A kézzel írott levél számára a sokmédiúmú világ hatalmas konkurenciát jelent. A levélírás napjainkban elmarad az SMS- és az e-mail forgalom mögött. A klasszikus, kézzel írott levél éppen azért tűnik fel, mert „szüksős jószág lett” (Höflich 2003: 18), és a visszaszoruló használata ellenére még mindig kiemelkedő szerepe van. A kézzel készíttesség emeli ki a többi választható kapcsolattartási forma közül – hiszen egy „kézzel készített tárgy soha sem olyan, mint bármely másik. Egyedi, hiszen készítőjének elkerülhetetlen sajátos jegyeit viseli”² (Cheal 1987: 158, saját fordításom). A virtualitás hatására a kézzel való előállítás felértékelődött (Mitchell 2013), a felgyorsult, digitális világban a kézzel írott levél kiemelkedő ellenpólus: lassító erővel bír (Höflich 2003: 18).

A válaszadók 22%-a több mint 31 e-mailt küld egy héten, 10%-a 21–30-at, 17-17%-uk 11–20-at, illetve 6–10-et. 1–5 SMS-t küld egy héten az adatközlők mintegy fele, 6–10 szöveges üzenetet ír a válaszadók negyede, 11–20-at a kitöltők nyolcada. A válaszadók negyede nem szokott csetelni; hetente 1–5 órát az adatközlők 40%-a cseveg interneten. Átlagosan napi egy-másfél órát a válaszadók 13%-a csetel; napi két-három órát 6%, átlagosan naponta három-négy órát közel 5% tölt csevegéssel. Több mint heti 31 órát, azaz egy napon több mint négy órát a válaszadók 4%-a (36 ember) csetel.

² Eredetiben: „object that is made by hand is not quite like any other object. It is unique, and carries the inescapable marks of the person who made it”.

6. ábra. Milyen gyakran használja a különféle kommunikációs módokat?

A válaszadók 15%-a (93 adatközlő) akár ismeretlenekkel is szokott csetelni, 85%-uk pedig nem vagy csak ismerősökkel cseveg online formában. Annak, hogy inkább a valós életből ismerősökkel keresik a kapcsolatot cseten is, a válaszadók szerint a következő az oka: „a chat számomra egy kapcsolattartási eszköz és nem kapcsolatkeresési”,³ „nem érzem szükségét, hogy idegenekkel társalogjak”; „mert valamilyen személyes kapcsolatra szükségem van ahhoz, hogy legyen miről beszélnünk”; vagyis a válaszadók többsége szerint: „ismerkedni személyesen jó”. Igen sokan az időhiánnyal magyarázzák azt, hogy nem csetelnek ismeretlenekkel, még a barátaikra is kevés az idejük, nemhogy ismeretlenekre: „van elég barátom, akikkel örülök, ha tudok beszélni”. Megemlítik az idegenekkel való online ismerkedés veszélyeit, saját bizalmatlanságukat is: „veszélyesnek tartom az interneten ismerkedést”; „mert másnak adják ki magukat, mint amilyenek valójában”; „bizalmatlan vagyok”, „ne zaklassanak”, „szeretem tudni, kivel beszélek, ilyen fórumokon pedig a lehető legkönnyebb eltitkolni a valós énünket”; „lehet, hogy 12 évesnek adja ki magát, miközben 40 éves és pedofil”. Korábbi rossz tapasztalatok, csalódások is eltántoríthatnak az online ismerkedéstől: „régiben volt rá példa, de mind kiábrándítóan buták voltak”; „régiben cseteltem ismeretlenekkel, így ismerkedtem, már leszoktam róla, mert nagyon sokan a csetszex miatt írtak nekem”; „rossz tapasztalataim vannak az idegenekkel való csetelés terén (többet másnak adták ki magukat)”. Érdekes nyelvhasználati jellegű indoklás a következő: „nekem túl gyors és utálok hibásan írni”.

Aki viszont akár ismeretlenekkel is cseveg, a jobb ismerkedési lehetőségekkel, a tanulással, a véleménycsere fontosságával indokolja ezt: „fontos a kölcsönös véleménycsere idegenekkel is, valamint érdekes dolgokat hallani”; „külföldiekkel csetelek, mert érdekelnek más kultúrák”; „külföldiekkel szoktam nyelgyakorlás céljából”; „munka miatt”; „ismerkedés, barátkozás céljából”; „könnyebb ismer-

³ A kérdőívkitöltők megjegyzéseit idézőjelben, dőlt betűvel, szó szerint, javítás nélkül közlöm.

kedni:) [sic!]”. Későbbi személyes, offline kapcsolatok is kialakulhatnak a cseten: „Így ismertem meg az évfolyamomat, mikor gólya voltam. Az évfolyamunk 10%-a MSN beszélgetések során ismerte meg egymást”. Éppen a bizalmatlanság ellenpontját jelenti az a válasz, amely szerint az online ismerkedés és csetelés biztonságosabb ismerkedési mód a személyes találkozásnál: „kíváncsi vagyok az emberekre, és ez az egyik legbiztonságosabb mód, ha az ember ésszel használja”. Bizonyos megszorítást, műfajfüggőséget jelent az, hogy „online játékban muszáj”; „csak online játék pl. Honfoglaló közben”. A kíváncsiság és a szórakozni vágyás, az unaloműzés is motivációs tényezőként szolgálhat a válaszadók szerint.

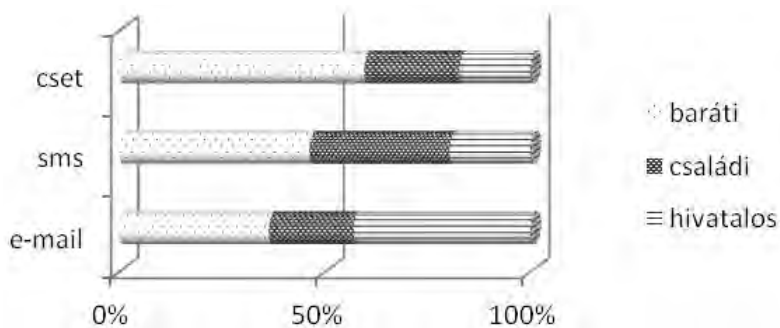
Idegen nyelven a válaszadók fele (49,5%, 320 személy) szokott csetelni. Az idegen nyelven való csevegés összefügghet a nyelvtanulással-nyelvgyakorlással, a munkával és az online játékokban gyakran elkerülhetetlen idegen (rendszerint angol) nyelvi kommunikációval.

A közösségi oldalak közül legkedveltebb a Facebook. Az egyéb közösségi oldalak (iwiw, MySpace, Hi5, LinkedIn stb.) használata a vizsgálat szerint elenyésző a Facebookhoz képest.

4.2. A kommunikáció tényezői és a választott kommunikációs forma összefüggései

Kovács–Krajcsi–Pléh 2002-ben végzett azzal kapcsolatos vizsgálatot, hogy különböző társas helyzetek (előre megbeszélte találkozót lemondása, bocsánatkérés mulasztásért, találkozót megszervezése, udvarlás) megoldására milyen technikai eszközöket választunk. A 99 egyetemista segítségével végzett felmérés alapján azt találták, hogy minél személyesebb egy szituáció, annál inkább előtérbe kerül a személyes emberi érintkezés, a választott formák között második helyen viszont a mobiltelefonos kapcsolat szerepel (2002: 182); munkahelyi-formális helyzetben viszont az e-mail az első választott forma.

Rákérdeztem a fentiek kapcsán kérdőívemben arra is, kik a csethez, az SMS-hez, az e-mailhez kapcsolódó legfontosabb partnerek (a megadott válaszlehetőségek a barátok; partner; szülők; gyereke/i; testvér/ek; rokonok; munkatársak; főnöke; beosztottai; tanára voltak). A válaszokat három nagyobb csoportba, a baráti, a családi és a hivatalos-formális kapcsolatok szerint rendeztem (7. ábra). Az összegzés nem hozott váratlan eredményt. Ez alapján az derült ki, hogy a válaszadók a csetelést elsősorban a barátokkal, másodsorban a családdal, végül legkevésbé a munkatársakkal, formális környezetben használják. Az SMS köztes forma, bár legtöbbször a barátoknak írnak szöveges üzenetet, de a családi kapcsolattartás egyik jellemző formája is ez. Az e-mail főképpen a hivatalos kommunikációban használatos, kevésbé a baráti és még kevésbé a családi kapcsolattartásban.

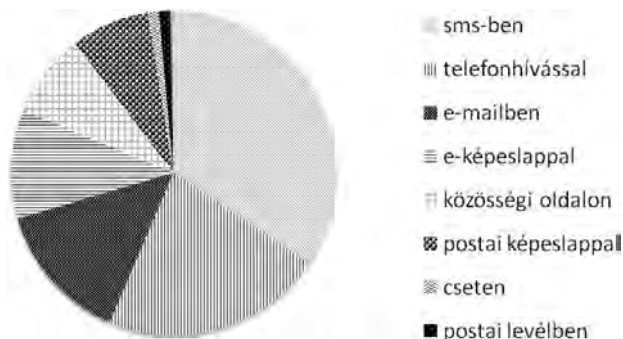
7. ábra. A leggyakoribb kommunikációs partnerek cseten, SMS-ben és e-mailben

A választott kommunikációs forma nemcsak a partnertől, hanem a beszédintenciótól is függ. Négy helyzetet választottam ki: 1. születésnap, karácsonyi, újévi stb. jókívánság küldését; 2. a programegyeztetést; 3. a hivatalos ügyek intézését és 4. lelki-személyes ügyek megbeszélését (ha a személyes találkozás nem lehetséges). Sajnos többen félreértették a kérdést: annak ellenére, hogy a kérdésben leírtam, olyan személlyel képzeljék el a helyzetet, aki távol van a válaszadóktól, sokan minden szituációban a személyes kapcsolatot helyezték a legfontosabb helyre (e válaszokat nem vettem figyelembe az elemzéskor). Több megjegyzés érkezett arra vonatkozóan, hogy a legszívesebben és a leggyakrabban nem megfelelő párosítás a kérdésben – ezzel így, utólag egyet kell értenem.⁴ Mindezeket szem előtt tartva közlöm az eredményeket.

A jókívánságokkal kapcsolatban 2006-ban végeztem mintegy száz egyetemistával egy vizsgálatot (Veszelszki 2006), amely szerint az SMS-t találkozó megbeszélésére 84% használja, jókívánságokat 74% küld ebben a formában. A 2010-es felmérés szerint igen sokan SMS-ben küldenek távol élő ismerőseiknek, rokonaiknak jókívánságokat (2013-ra pedig ezt a szerepet egyre inkább a közösségi oldalon történő köszöntés veszi át). A második leggyakoribb forma a telefonhívás. Ezeket az e-mail, az e-képeslap és a közösségi oldalon való köszöntés követi (8. ábra). Többen megjegyzik, hogy a címzett játssza a legnagyobb szerepet a csatornaválasztásban: „attól függ, hogy kinek: barátnak sms-ben vagy telefonhívással, további ismerősöknek közösségi oldalakon, távoli rokonoknak pedig telefonhívással”; „Ez elég erősen függ attól, hogy kinek küldöm a jókívánságot. Ha közeli barátnak, rokonnak, akkor a telefonhívást részesítem előnyben, ha viszont távolabbi ismerősről van szó, akkor általában a közösségi oldalt választom. Utóbbi a gyakoribb, de ennek az az oka, hogy távolabbi ismerősből több van”; „ha fontos a személy, felhívom/sms/személyesen, ha nem annyira fontos, vagy egyiket sem tudok valamilyen oknál fogva megtenni, Facebookon”. Sajátos, digitális köszöntési technika a következő: „egy magam által készített digitális fényképre személyes üzenetet írok a Paint rajzolóprogrammal és azt e-mailen elküldöm”. Érdekesség, hogy egy válaszadó kedvet kapott a kérdőívkitöltés kapcsán a képeslapíráshoz:

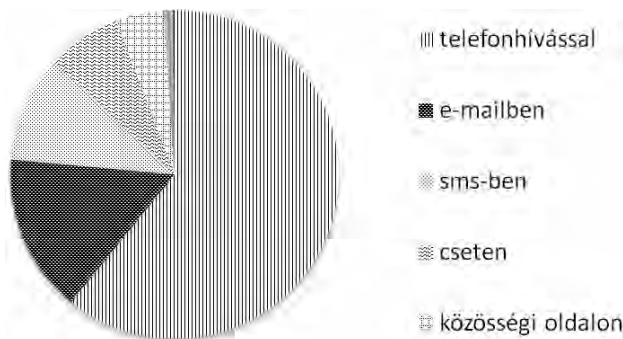
⁴ Lásd erről a jókívánságokkal kapcsolatban az egyik adatközlő megjegyzését: „legszívesebben képeslap, de leggyakrabban SMS (sajnos, pénz és idő kérdése)”.

„nem szoktam ilyet tenni, de idén talán képeslappal meglepem barátaimat, mert erre már úgysem számít senki a fiatalok körében”.

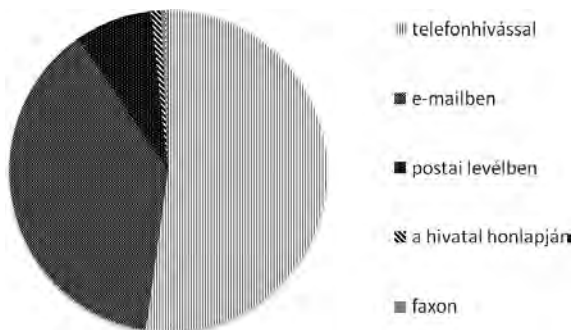
8. ábra. Ha (születésnap, karácsonyi, újévi stb.) jókívánságot küld (annak, aki távol van Öntől), hogyan teszi ezt legszívesebben, leggyakrabban?

A programegyeztetés elsődleges terepe az élőszó, mégpedig (távoli beszédpartner esetén) az azonnal visszacsatolásra is lehetőséget adó telefonos beszélgetés. A digitális írott formák közül az e-mailt és az SMS-t tartják programegyeztetésre leginkább alkalmasnak (9. ábra).

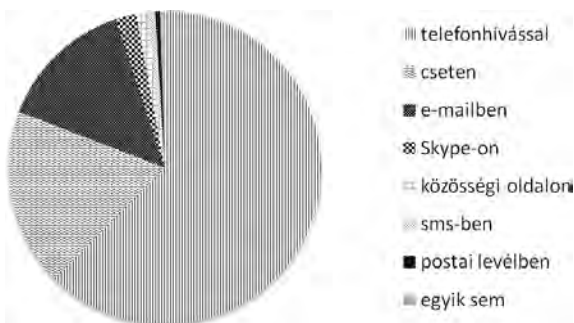
9. ábra. Ha programot egyeztet valakivel, hogyan teszi ezt legszívesebben, leggyakrabban?

Hivatalos ügyek intézésénél is az azonnali reakciót lehetővé tévő telefonhívás dominál (10. ábra), de rögzíthetősége, hivatalos jellege miatt az elektronikus levél is hivatalos ügyintézési eszköznek számít a válaszadók szerint. Itt megjelenik a postai levél is (ennek magyarázatául szolgál, hogy több hivatalnak, például bíróságnak postai értesítési kötelezettsége van). Bár nem szerepelt az előre megadott válaszok között, több adatközlő is megjegyezte, hogy egyes hivatalos szervek honlapján, portálján is lehet (illetve ő maga szokott) ügyeket intézni.

10. ábra. *Ha hivatalos ügyet intéz, hogyan teszi ezt legszívesebben, leggyakrabban?*

A magánügyek megbeszéléséhez (11. ábra) többen inkább megvárják a személyes találkozást. Ha mégis információtovábbító eszközt vonnak be a kommunikációba, akkor az leggyakrabban a telefon (a VoIP-telefont, a Skype-ot is sokan megjelölték). Van, aki „*legszívesebben telefonon, de leggyakrabban cseten :) [sic!]*” beszélget. A válaszadók 17%-a a csetet, 13%-a pedig az e-mailt tartja megfelelő formának a személyes témákhoz.

11. ábra. *Ha lelki vagy személyes ügyeket beszél meg valakivel (aki távol van Öntől), hogyan teszi ezt legszívesebben, leggyakrabban?*

4.3. Netspecifikus kifejezések, rövidítések, szóalakok

A Milyen rövidítéseket használ cseten/SMS-ben? Írjon néhány példát! kérésre a válaszadók több mint 620 különféle, rövidítettnek tartott szóalakot, kifejezést soroltak fel. A legfontosabb karakterszám-csökkentő és az írás sebességét növelő technikák felsorolásszerűen a következők: kezdőbetűvel rövidítés és az ezzel rokon netspecifikus akronimák; a magánhangzók elhagyásával úgynevezett arab típusú írás, illetve ennek változata a magánhangzó kiejtésének nagybetűvel jelölése; valamint betűhelyettesítés számmal, más betűvel, szimbólummal. Egyéb

típusba a szóösszerántás (például *vagyok* > *vok*, *szerintem* > *sztem*), a szócsonkítás (például *amúgy* > *am*) és az egyedi technikák kerültek (a rendszer részletes ismeretetésére l. Veszelszki 2013).

A tíz említésnél gyakrabban előkerülő, a digitális kommunikációban használt rövidített alakokat a rövidítési technika szerint csoportosítva az 1. táblázatban közlöm. A leggyakoribb említések között az összes, fenti karakterszám-csökkentési technika előfordul. Az úgynevezett netspecifikus akronimák, azaz az internetes nyelvre jellemző, általában az angol nyelvből származó mozaikszóserű rövidítések (Fix 2001: 59, Teplan 2005: 51–3) nagy számban fordulnak elő a listában, például: *lol*, *omg*, *asap*, *wtf*, *brb*, *rofl*. A kezdőbetűvel rövidített formák igen gyakran többértelműek: például a *h* kontextustól függően lehet *hogy* vagy *ha*; a *v* jelentheti a *vagy* kötőszót, a *van*, *vagy* és *volt* létigét, illetve az *m* állhat a *mert* és a *mint* kötőszó helyett is. Általában véve jellemző, hogy – a felismerhetőség, a könnyebb dekodolhatóság miatt – a gyakran használt szavakhoz, kifejezésekhez kötődik rövidítés.

1. táblázat.

A kérdőív nyílt végű kérdésére leggyakrabban felsorolt digilektusbeli „rövidítések”

Típus	Rövidítés	Jelentése	Említés
Kezdőbetűvel rövidítés	<i>h</i>	hogy; ha	326
Fonetikus írás	<i>asszem</i>	azt hiszem	124
Betűhelyettesítés számmal	<i>mind1</i>	mindegy	95
Szóösszerántás	<i>sztem</i>	szerintem	77
Szóösszerántás	<i>vok</i>	vagyok	65
Netspecifikus akronima	<i>lol</i>	laughing out loud (angol), nagyon nevet	62
Szóösszerántás	<i>nemtom</i>	nem tudom	48
Szóösszerántás	<i>vmi</i>	valami	46
Betűhelyettesítés számmal	<i>mind2</i>	mindkét, mindkettő	39
Betűhelyettesítés számmal	<i>jó8</i>	jó éjt	35
Szócsonkítás	<i>pill</i>	pillanat, azonnal jövök	34
Kezdőbetűvel rövidítés	<i>v</i>	vagy; van; volt	33
Netspecifikus akronima	<i>omg, OMG</i>	oh my god (angol), istenem	30
Kezdőbetűvel rövidítés	<i>nM, nm</i>	nem; nincs mit	29
Szóösszerántás	<i>valszeg</i>	valószínűleg	29
Szóösszerántás	<i>hnap</i>	holnap	23
Netspecifikus akronima	<i>asap</i>	as soon as possible (angol), amilyen hamar csak lehet, mielőbb	22
Betűhelyettesítés szimbólummal	<i>+</i>	meg (igekötő, kötőszó)	21
Kezdőbetűvel rövidítés	<i>m</i>	mint, mert; miért	20
Kezdőbetűvel rövidítés	<i>p</i>	puszi	19
Szóösszerántás	<i>tom</i>	tudom	19
Szóösszerántás	<i>szal</i>	szóval	18
Szóösszerántás	<i>thx</i>	thanks (angol), köszönöm	17

Típus	Rövidítés	Jelentése	Említés
Fonetikus írás	<i>lécci</i>	légy szíves	16
Netspecifikus akronima	<i>wtf</i>	what the fuck? (angol), Mi a f*sz van?	16
Betűhelyettesítés számmal	<i>7vége</i>	hétvége	15
Szócsonkítás	<i>am</i>	amúgy	15

Sok adatközlő leírta, hogy nem rövidít, mert nem kedveli a rövidített alakokat: „*általában mindent kiírok rendszeren, csak amit egyébként is rövidítünk, olyanokat használok: de., du., kb., stb.*”. Ugyanez az attitűd más megfogalmazásban: „*Nem használok. Támogatom a szolgáltatókat*”. Többben is úgy gondolják a megkérdoztetek közül, a rövidített szóalakok a nyelvet rombolják, ezért meg kell(ene) védeni tőlük nyelvünket: „*Nem használok rövidítéseket, mert szerintem ocsmánnya teszük nyelvünket, amit pedig gyönyörűnek találok*”; „*A magyar nyelv elég választékos, ezért inkább mindent kiírok*”. Sőt van, aki bőbeszédűbben ír SMS-ben vagy cseten, mint mások: „*a lehetőségeket figyelembe véve, jobban körülírom a dolgokat, mint legtöbben, mivel tapasztalataim alapján könnyen félreérthető rövidítések és írásjelek nélkül is a mondandó, hát még azzal :)*”. A tízujjas, vakon gépelés a rövidítések ellen hat: „*Nem használok rövidítéseket. Helyette inkább megtanultam gyorsan gépelni :) Es ekezeteket is ritkán használok, mint ez lathato is*”; „*mivel 10 ujjal gépelek, nekem egyszerűbb mindent kiírni, így szoktam meg, ritkán rövidítek*”; „*Gyorsan gépelek, kiírom, nem szeretem a fölösleges rövidítéseket, nehéz olvasni*”.

A rövidítéseket más szó, kifejezés választásával is el lehet kerülni, írják az adatközlők: „*nem nagyon használom őket, tudatosan kerülöm a rövidítéseket, inkább tömörebben és lényegretörően fogalmazok*”; „*Ritkán használok rövidítéseket, inkább keresek rövidebb szinonim szavakat, vagy másképp fogalmazom meg a lényegét*”; „*SMS-ben soha nem használok rövidítést, inkább átfogalmazom a mondandómat, ha nem fér ki*”.

Partnerfüggő is lehet a rövidített szóalakok használata: „*csak a barátaimmal, kötetlen beszélgetés, élménymegosztás közben, hiszen róluk tudom, hogy tudják, hogy mit jelentenek, egyébként idegesítő [...] dolognak tartom ha valaki rejtjelezve akarna velem valami fontos információt közölni*”.

Többben a karakterkorlátot tartják a rövidítéskényszer okának: „*smsben, ha nem ferek ki, alkalmi rövidítések*”; „*Attól függ, hogy fér ki a karakterszám SMS-ben. Ha csak ezen múlik, hogy kiférjen, pl. ilyeneket: h (hogy) és még bármi mást, amire csak szükség lehet*”; „*Egy-egy vmi vagy vki előfordul néha, esetleg egy kósza h, ritkábban a sztem, a pill és a valszeg is becsúszik, de más nem nagyon. Ezek is csak SMS-ben, a karakterkorlát miatt*”; „*ha nagyon muszáj a helytakarékoság miatt, akkor a hogy-ot, h-nak, a vagy-ot v-nek, a mert-et m-nek írom, de ezt általában kerülöm, nem szeretem*”.

Néhány adatközlő nem példákat, hanem szövegbevitel-gyorsítási módokat írt le: „*a számokkal azonos alakú szórészleteket: jó 5let, 6ásos*”; „*néha kihagyom a mgh-kat pl. mndg*”, „*párommal saját rövidítéseket [használunk], általában a magánhangzók elhagyásával (pl. szrtlk = szeretlek, ritkábban az egész üzenetet*

magánhangzók nélkül”); „*magánhangzók (és néha mássalhangzók) elhagyása az érthetőség keretein belül*”. Egyedi az orwelli ihletésű, az újbeszél nyelvből kölcsönzött + „*plusz jó*” és a ++ „*duplaplusz jó*”, ám ez nem elterjedt rövidítésmód, ahogy az adatközlő is tapasztalta: „*sajnos nem találkoztam senkivel se, aki értené, kivétel programozókkal, mert [... a] programozásban használt értéknövelés/-csökkentés szabályainak megfelelően szimbolizálom, hogy valami jó vagy rossz*”. További rövidítéspéldák az adatközlők válaszaiban: „*mind2 napon LmNiM bulzni, de közben vm @home, h ruhát váltok :D kva jó nap v. örülök, h láttalak, puX. asszem mNM kLL. vigyimagi*”; „*Am szeretem h lehetne ha akarnám. :)*”; „*Nm hasznlk rövidt*”.

Sajátos rövidítési mód az egy intonációs egységnek érzett kifejezések egybeírása: „*szavak egybeírása pl. nemár, jólvan*”. Az egyik válaszadó ezt így fogalmazta meg: „*egy hangsúly alá eső szavak egybeírása*”, egy másik pedig a következőképpen: „*néha egybeírok szavakat a gyorsaság miatt, és ritkán írok nagybetűket*”.

Ritka, hogy valaki bevallja, hogy szándékosan ír nem a helyesírás szabályainak megfelelően, hogy ezért rövidebb legyen a begépelendő szöveg: „*hát nem helyesen írom a szavakat, hogy ezzel is kevesebbet kelljen írni (télleg, h, mind1, hy, vok, re...)*”; „*ejtés szerinti írás (néha rövidebb, J LY hejett [sic!], BAN rag hejett BA)*”.

A túl sok rövidítés akár a kommunikáció gátja is lehet, és nem minden esetben az érthetőség (hiánya) miatt, hanem azért, mert akár meg is szakadhat miattuk a kommunikáció: „*Nem szeretem a rövidítéseket, próbálom az ismerőseimet is megszoktatni ezekről. A legáltalánosabbak a vok, h, sztem, teccik, de aki hosszútávon ilyenekkel traktál, azzal vagy megszüntetem a kommunikációt, vagy másik formát keresek (pl telefon)*”, illetve: „*Ha valaki így ír, nem válaszolok rá*”.

Rákérdeztem arra, vajon leírják-e ezeket, a tipikusan a csetes és SMS-beli kommunikációhoz sorolt rövidítéseket kézírásban is. Összesen 227-en (35%) használják ugyanezeket kézírásban is, 420-an (65%) nem. A rövidítések használatát és az életkor összefüggéséről megállapíthatjuk, hogy bár nem erőteljes és nem szignifikáns a különbség, ám tendenciaszerű, hogy a fiatalabbak toleránsabbak a rövidítésekkel szemben, illetve a digilektushoz kötődő rövidebb alakokat az idősebb generációknál nagyobb arányban használják akár kézírásban is. A rövidítések, sajátos szóalakok használati köre – az adatközlők önbevallása alapján – főként magánjellegű, gyakran önmaguk számára készített szövegekre korlátozódik: „*Az előadásokon jegyzetelés közben gyakran alkalmazom a rövidítéseket*”, „*Azokban az esetekben, amikor csupán magamnak jegyzek fel valamit, illetve ha egy komoly levél előtt vázlatot írok, gyakran rövidítek, néha szmájlizok is*”. Ebből a szempontból sajátos szövegforma a napló: „*igen, de csak :) a Naplómban (amit kézzel írok:)*”; „*maximum baráti levélben vagy naplóbejegyzésben*”; „*Igen, leginkább saját naplómban fordul elő, hogy nem írom ki, hogy helyette, h', de a többi rövidítés nem jellemző itt sem*”. Az órai jegyzetelésnél a gyorsaságot segítik a rövidítések: „*órai jegyzetekben, ha le vok [sic!] maradvá, akk [sic!] rövidítek*”; „*igen, jegyzeteléskor pl. +halt. Bár ezek szerintem előbb voltak meg a kézírásos jegyzetekben, mivel a gyorsaság kritikus volt már ott is*”; „*az egyetemi jegyzeteimben gyakorlatilag minden rövidítést használok, amit az internetes kommunikációban*”.

Többek szerint a saját maguknak írt szövegekben több a rövidítés, mint azokban a szövegekben, amelyeket mások is olvas(hat)nak: „*egyetemi jegyzetelés idején még sokkal több rövidítést használok mint a netes beszélgetésekben... mert az egy dolog, h [sic!] én értem az MSN felületen a mondatomat, de mi garantálja h [sic!] a másiknak is ugyanaz a logikája... a jegyzeteimben viszont csak én látom viszont a saját gondolatfűzésemet*”; „*Csakis magam számára készített jegyzetben, pl @ vagy & jeleket, vagy rovidítéseket, mint pl htl a hotel helyett*”; „*csak saját felhasználásra (pl. suliban jegyzet, vagy otthon magamnak felírni vmit), másnak szánt írásaimban (hivatalos levél, dolgozat stb.) nem*”. Az informális jelleget példázzák a következő megjegyzések is: „*csak barátaimnak, családtagjaimnak írt rövid levelekben, feljegyzésekben: h, am, tod*”; „*csak ha magamnak jegyzetek, vagy valami közeli ismerős számára jegyzek fel valami: v, h, asszem*”. A közös előismeret, háttér szerepét emeli ki a következő adatközlői megállapítás: „*amíg olyan emberekkel kommunikálok kézírásban, akikkel SMS-ben vagy chaten, addig teljesen megengedhető az azonos szókincs, ugyanis érteni fogják, csupán a közeg más, amin a kommunikáció történik. Természetesen azokkal, akiről feltételezem hogy nem ismerik e kifejezéseket, illetve hivatalos ügyről van szó, ott az irodalmi nyelvezethez igyekszem közelíteni. Mivel tehát a kommunikációnak csupán a közege más, így ugyan azokat a szóalakokat engedem meg magamnak, mint amiket digitális eszközökön*”.

Az óra alatti levelezésnek nagy szerepe van az iskolai diák-diák kommunikációban: „*Amikor szabad óra van a suliban, de hangoskodni nem lehet, akkor egymással levelezgetünk. Ilyenkor rengetegszer rövidítünk, hogy többmindent megtudjunk [sic!] beszélni csendben, 45 perc alatt*”; „*legfeljebb órai levelezésben a pad alatt*”; „*ha órán valamelyik barátommal levelezek, akkor szívesen rövidítek*” (a dialóguslevelekről: Veszelszki 2010). Ez a kapcsolattartási mód akár a munkahelyi értekezleteken is tovább él: „*igen, ha levelezek valakivel egy unalmas értekezleten, leggyakrabban angolul: U R (you are)*”.

Kifejezetten a netspecifikus akronimákkal kapcsolatban a következő megjegyzések érkeztek: „*Órai jegyzetelés közben ha valami vicceset mond a tanár, egy lol-t melléírok például*”; „*LOL – saját feljegyzésben, óra alatti levelezés során*”; „*mikor leveleztem a padtársammal: lol, lmao, omg meg a szmájlik*”. Emotikonokat is gyakran írnak kézírásban: „*kézzel írott rövid üzenet (pl. konyhaasztalra vkinek), üdvözlőlap: mosolygós arc, de vízszintesen rajzolva*”; „*Csak az órai levelezések jutnak eszembe, órán történő jegyzetelésnél legfeljebb emotikonokat használok*”.

A rövidítések, emotikonok használatához kézzel írott szövegben akár retorzió is kapcsolódhat: „*volt egy padtársam kb. 5 évvel ezelőtt, aki az akkori msn-láz hatására egy helyben írt irodalmi (!) dolgozatába a ,hogy' szócskát ,h'-val cserélte fel, és valamilyen »-tsz helyett -cc« problémája is volt*”; „*kaptam is érte pontlevonást gimnáziumban (irodalom dolgozatnál)*”; „*Sajnos olyan gyakran használom a csetet, hogy 1-1 ilyen rövidítés vagy a szavak helytelen leírása már reflexből jön, főleg ha az ember gyorsan ír. Különösen vizsgadolgozatnál kell odafigyelnem mert saját jegyzetnél az ilyen jellegű rövidítések használata nem probléma*”.

Egyfajta komolytalanság is kapcsolódik az emotikonos-rövidítéses írásmódhoz: „*Jegyzeteléskor, amikor az ember nem a megformálásra figyel előfordul, hogy rövidít. Nem véletlenül maximum órai levelezések vagy bohóckodások alkalmával írtam le ilyet*”; „*szinte mindig előfordul, ha csak úgy írogatok, például: nan, asszem, h, sztem, vok*”. A (kézzel) írott szövegnek némelyek szerint nagyobb súlya van, mint az elektronikus szövegnek vagy a hangzó beszédnek: „*A kézírás-hoz/levélhez én mindig egy fajta komolyságot társítok. SMS-ben, MSN-en elmennek ezek a szóalakok, de egy levél igen is nagy tiszteletet érdemel, és szerintem nem szabadna a kézírásnak is komolytalanná válnia.*”

A válaszokat összegezve az adatközlők kevéssel több mint fele (331 kitöltő) nem használ digilektusbeli alakokat, formákat kézírásban, a többiek viszont igen, kifejezetten informális szövegformákban (tehát saját maguk számára készített, egyetemi-főiskolai jegyzetekben, feljegyzésekben, valamint naplóban; az adatközlővel közvetlen kapcsolatban állók számára írt rövid üzenetekben, feljegyzésekben, illetve az órai vagy munkahelyi levelezés során).

Rákérdeztem a generációs különbségekre abban a tekintetben, hogy léteznek-e olyan szavak, amelyeket a válaszadónál idősebbek nem értenek, és ha igen, melyek ezek. A kérdésmegfogalmazás ennél nem lehetett volna konkrétabb, hiszen a generációk határai nem egyértelműek, valamint feltételeztem, hogy a kérdőívet – online jellegéből következően – nagyrészt a digitális bennszülöttnek, de legalábbis bevándorlónak tekinthető 16 és 35 közötti korosztály fogja kitölteni. Célom a kérdésfeltevéssel az volt, hogy megtudjam, okoz-e a digitális kommunikációban és technikában való jártasság vagy járatlanság megértési problémákat az adatközlők környezetében.

Az eltérő szókincs okozta megértési nehézségekre a válaszadók is felfigyeltek: „*Idősebb emberekkel ritkábban használom az internetes kapcsolattartást, de ha a nagymamámnak írok emailt, akkor nagyon figyelek, hogy minden érthető legyen*”; „*gyakorlatilag bármit mondok a nagymamámnak (80 éves) az internettel, vagy számítógépekkel kapcsolatban, nem érti*”; „*Attól függ, melyik generáció. szüleinké (50+) már csak nehézkesen, a nyugdíjasoké egyáltalán nem*”; „*Az sokszor problémát okoz, hogy anyukámnak írt emailben, sms-ben nem használhatok emotikonokat, mert úgy hiszem, hogy nem értené őket*”; „*Például édesanyám ezeket nem tudja értelmezni: jó8, omg, lol tali, vok, szmájli, LOL, sorry, lávollak, lájkolom.*”

Előfordul, hogy a fiatalnak tekintett válaszadó sem érti a nála fiatalabbak beszédét: „*23 évesen sem értem, hogy mit mond néha a 13 éves unokaöcsém*”; „*nem tudom, talán az összes olyan szó, amit egyetemmel és internettel kapcsolatban mondok, de inkább a 2 évvel fiatalabb tesóm érdekes, mert őt még én sem mindig értem*”; „*Vannak, amelyeket már én sem értek meg, ilyenkor kifejezetten öregnek érzem magam 26 évesen*”.

A huszonévesek szüleinek negyvenes-ötvenes korosztálya általában még átmenetinek számít: „*20 éves vagyok, és szerintem a szüleim – 47 – már nem, de a 30 körüliek gond nélkül értik a következőket): pls, omg, tal.*” A hatvanas korosztály – a válaszadók szerint – általában nem érti a digitális kommunikáció új keletű szókincsét: „*Attól függ, mennyivel idősebbekre vonatkozik a kérdés;*

– *közöttem és szüleim közöttieknel (ca. 28-50 év) attól függ, ki milyen habitusú, kit mi érdekel; – szüleim korosztálya (ca. 45-55 év) helyel-közzel megérti az új keletű szavakat; – nagyszüleim korosztályának esélye sincs pl. az internetes rövidítések, smile-ok, stb. megértésére*; „Szerintem a 60-tól 100 évesekig nem értik ma azokat a szavakat, mint cset, skype”; „Az időseknek (nagyszülőknek) már gondot okozhat a cset, msn, skype és a különböző internetes alkalmazások, szavak megértése”. A hatvanasok között is akadnak természetesen kivételek: „az Én Anyám 60 évesen internet függő :) [sic!]”.

A huszonéveseknek akár a tizenéves gyerekek és a negyvenes-ötvenes szülők között is tolmácsolniuk kell: „rendszerint nekem kell lefordítanom, miről beszél a testvérem, amikor szüleinkkel beszél”. Egy szülő a következőképpen nyilatkozott erről: „A mai tinédzserek nyelvét már saját szüleik is alig értik. Nekem is van tinédzser gyermekem, ő használja sms-ben ezeket a rövidítéseket. Nem nagyon értem, de nem is akarom megtanulni. Ha nagyon hosszú az SMS, akkor inkább felhívom az illetőt.”

Többen megjegyezték, hogy a digitális technikában való jártasság és ezáltal a speciális szókincs ismerete nem (feltétlenül) életkorfüggő: „szerintem ez nem kortól függ... édesapám több ilyet ismer szerintem mint én, mert többet használ internetet”; „Írásban, cseten az én anyukám kb 10 perc alatt hozzászokott a fentebb felsorolt rövidítésekhez – de mondjuk ő csetelni is tud, úgyhogy lehet, hogy nem jó példa”; „ezek alapvetően az érdeklődési körtől és foglalkozástól is függenek, de pl. anyukám nem ismeri a pendrive, skyp, e-mail szavakat sem”. Természetesen itt sem lehet általánosítani: „a szüleim értik pl azt, hogy e-mail, de azt, hogy HD nem :)”.

A nem digitális bennszülöttek számára az adatközlők szerint nehezen érthető szavak öt nagy csoportba sorolhatók: 1. angol szavak (rövidítések, betűszók, illetve a hunglish⁵ kifejezések); 2. magyar rövidítések; 3. szleng, ifjúsági nyelv; 4. informatikai szak kifejezések és ehhez kapcsolódva a technikai szleng; 5. internetes zsargon⁶ (vö. Veszelszki [szerk.] 2012b). A (jellemzően 20–30 éves adatközlőnél) idősebb korosztály számára érthetetlennek tartott mondatok: *Foursquare-en épp becsekkolt a kedvenc kocsmájába; Facebookon azt posztolta, h nem lájkolja, amit a tesója share-elt... Speciális terület a számítógépes, online játékoké: „altalában az angol roviditéseket, jatekból szarmazo szlenget, a geek dumát, [...] pl WoW-rol (world of warcraft) es az FPS-ekrol (first person shooter, azaz lovoldozos jatekok) percegig lehet ugy beszélgetni, hogy egy kukkot sem ertenek belole a korulallok:)))”* – írja, ékezetek nélkül az egyik adatközlő. Egy másik válaszadó szerint az online játékok szavai (*cs-zik, codozik, travizik, gémel, wowozik*), az úgynevezett „gaming kifejezések” nem érthetőek a kívülállók számára.

⁵ A kérdőívkitöltők megfogalmazásában: „a multinacionális cégek keverék angol–magyar nyelve”; „számítógépes, kommunikációs, bizniszes konyhanyelv”, például: *callban vagyok; ASAP írd meg a riportot, forecastol, meetingel*.

⁶ Az adatközlők által adott elnevezések: „csetnyelv”, internetes zsargon, internetes nyelv, SMS-nyelv.

4.4. A digilektus hatása a különböző írott és szóbeli formákra – a kérdőív tanúsága szerint

Hogyan különíthetők el a digilektus szövegtípusai más szövegtípusoktól? Ehhez a **tercier médium** terminust használom (vö. Frehner 2008: 29, Dittmann 2001: 29, Schmitz 1995: 9). Az elmélet szerint a technika kritériuma háromféle (szöveg)-médiumot különít el, ezek a primer, a szekunder és a terciér média. A primer média azt jelenti, hogy használatához semmilyen technikai eszközre nincsen szükség, ide tartozik például a személyes, face-to-face beszélgetés. A szekunder médiához a produkciónak van szüksége technikai eszköz(ök)re, míg a befogadáshoz erre nincsen szükség, akárcsak a printmédiánál. A terciér média esetén mind a produkciónak, mind a recepciónak van szüksége valamilyen technikai eszközre. A digitális, számítógép közvetítette kommunikáció szövegtípusai egyértelműen a terciér médiához tartoznak. Ez a megközelítés azért is használható, mert „a nyelvi kommunikációs és információs folyamatok vizsgálata az adott mediális környezet figyelembevételével nem képzelhető el” (Ziegler 2002: 11, saját fordításom).

4.4.1. Mi jellemzi az „internetes nyelvet”?

Annak ellenére, hogy néhány válaszadó megjegyzi, hogy az *„internet nyelve nem létezik”,* hiszen *„beszélhetünk formális és informális kommunikációról az interneten belül, illetve chat, közösségi oldal, sajtó nyelvről. Mindegyik más, az élő és az írott nyelv közötti nyelvi formákat használ”* és *„Az internet elég tág ahhoz, hogy az igényes és az igénytelen, vagy az újhullámos nyelvezet is megtalálható legyen rajta. Amilyen oldalakat én látogatok, akikkel én levelezem, ott semmi extrém nem jellemzi az internetes nyelvet”,* mégis a legtöbbben felsoroltak különböző jellegzetességeket, amelyek véleményük szerint az internetes kommunikációra jellemzők.

Legtöbben az egyszerűsítést-egyszerűsödést, a gyorsaságra törekvést és ennek kapcsán a rövidítő-tömörítő tendenciát emelték ki. A közvetlenség és az interaktivitás következménye többek között a szlenghasználat írásban (vö. Sieber 1998), a becéző szóalakok nagy száma, illetve a helyesírási norma figyelmen kívül hagyása vagy szabadon értelmezése is. Az informális kommunikációnak a tegezésre-magázásra is hatása van (*„sokszor már idegenek is tegezve írnak e-maileket”).* További jellegzetesség a válaszadók szerint a folyamatos és gyors változás, változékonyság. A szóbeli kommunikáció nonverbális jellemzőinek írásbeli pótlását szolgálja a karaktertöbbszörözés és az írásjelhalmozás (*„ez naggggyon jóóóó”, „teccccik”, „HAGYJ MÁR BÉKÉN!!!”*), valamint az emotikonhasználat és a vizualitás szerepét hangsúlyozó képes írás.

Értékelő megjegyzések is érkeztek. A pozitívumok között a kreativitást, a lényegre törő, ökonomikus megfogalmazásmódot, a negatívumok között pedig az igénytelenséget, a felületességet és a nyelvhasználók lustaságát emelték ki a válaszadók.

4.4.2. Az írott szövegformák változása

Az írott szövegformákhoz kapcsolódó kérdésfeltevés kettős volt: egyrészt a válszadók saját, másrészt pedig mások nyelvhasználatának megfigyelésére kérdeztem rá.

A *Véleménye szerint változik-e az ÍRÁS az internet és mobiltelefon hatására?* eldöntendő kérdésre csupán harminc nemleges, kétszáz indoklás nélküli és több mint négyszáz, indoklással ellátott igenlő válasz érkezett, tehát a kérdőívki-töltők döntő többsége szerint változik az írás a digitális kommunikáció hatására. A válaszok összetettsége és terjedelme miatt lemondok a kvantitatív jellegű összegzésről, viszont összegyűjtöm, milyen változási irányokat, tendenciákat valószínűsítene a (nagyreszt nem nyelvész) adatközlők. Éppen a kérdés (szándékosan) többféle értelmezhetősége miatt nagyon sokszínűek a válaszok.

Legtöbben a helyesírás módosulását emelik ki, néhányan objektív módon szemlélik, de kiemelkedően sokan negatív tendenciaként értelmezik ezt a változást. Sok válszadó félti a változástól az írott szövegek megformázását, helyesírását: *„a káros hatások egyértelműek. A cset, az sms nagyon nagymértékben hozzájárul ahhoz, hogy a fiatalok nem tudnak helyesen írni és fogalmazni sem”*. Az emotikonhasználat a hagyományos, kézzel írott szövegekre is jellemző (lesz): *„Gyakran rajzolnak [a diákok] kézzel írott üzenetekbe emotikonokat, érdekes módon 90 fokkal elforgatva is sokszor, mintha a számítógép alfanumerikus kötöttségei megmaradnának kézírásnál is”*. A válaszokból a rövidülés, az egyszerűsödés emelhető ki további jellemző tendenciaként: *„a diákjaim szeretnek rövidíteni, pl.: megmondtam – +mondtam”*; *„a [gépen] használt rövidítések, jelek megjelennek az írásban is”*.

Néhány válszadó úgy véli, hogy a hivatalos és a magánregiszter közelít(eni fog) egymáshoz: *„volt egy osztálytársam, aki a csetes alakokat nyugodt szívvel írta le akár a dolgozatokban is”*; *„a hangulatjelek nem hivatalos iratokban sűrűn előfordulnak”*; *„A rövidítések és a mosolyszimbólumok mindenképpen beszivárognak a nem hivatalos célú írásbeliségbe”* (a hivatalos szövegformák informálissá válásáról: Sieber 1998). Többen éppen az ellenkezőjét figyelték meg, szerintük a hivatalos és a magánjellegű kommunikáció megkülönböztetése inkább erősödni fog: *„a hivatalos iratoknál nem hiszem, hogy változást okozna, mivel ott van egy hivatalos sablon”*; *„Hivatalos írások, dolgozatok esetében semmiképp, a magánjellegű dolgokban már megváltozott, főleg a fiatalok körében”*. Akárcsak az utóbb idézett válszadó, mások is korosztályhoz kötik a változást: *„a fiatalok között biztosan (10-20 éves korosztály)”*; *„ez inkább a kisebb korosztályt érinti akiknek 5 évesen mobiljuk van már”*.

A fentiekén túl megemlítették még a kézírásnak a gépíráshoz viszonyított csökkenő jelentőségét, átalakuló szerepét: *„Annyiban változik, hogy lényegesen ritkábbá válnak a kézzel írt dolgok. Mivel mindennapjainknak nem része (miután a jegyzetelős diákévek elmúlnak), ezért külön súlyt kap, ha valamit kézzel írunk meg. Mondhatnám, ünnepivé teszi. Egy képeslapot pl. továbbra is kézzel írunk meg, hiába küldhetnék internetes képeslapot pár kattintással. Pont azért, hogy kifejezze, hogy fontos annyira a másik, hogy rászántam papírt, időt, bélyeget, fáradságot”*; *„Igen, a férjem például már NEM TUD KÉZZEL ÍRNI!!!”*.

4.4.3. A szóbeli szövegformák (kiemelten az informális társalgás) változása

A szóbeli társalgásban használatos, feltehetőleg a digilektusból eredő formák összefoglalását a 2. táblázat tartalmazza. Az úgynevezett netszleng, azaz a digitális kommunikáció köréhez kötődő szókincsből a *lájkol* és a *meglájkol*, *lájkol* szavak tűnnek ki (egy adatközlő megfogalmazásában: „*like = lájkolni valamit, lájkolom azt a srácot, ez facebook-ról van, amióta van cset meg sms, ez az első szó, amit átvettem szóban is*”; vö. Veszelszki [szerk.] 2012b). E szavak a Facebook közösségi oldalhoz kapcsolódnak. A *műxik* a *működik* ige analógiás módon alakult variánsa – az írásban rövidítési-karaktérszópolási céllal keletkezett ige a szóbeliségben is feltűnik.

Egyértelmű a digilektus és a szóbeli társalgás közötti interferencia az úgynevezett netspecifikus akronimák szóbeli, betűnként kiejtett változatainak esetében. A válaszadók megfogalmazásában az „*önálló értelmet nyert rövid szavakat*”, mint a *lol* vagy az *omg* kifejezéseket gyakran használják beszélgetésben is, például: „*Esetleg egy-egy LOL becsúszhat, megfelelő társaságban*”; „*Bár már sokszor hallottam másoktól kimondani a lol-t, én nem teszem*”; „*Előfordult már, h elhagyta már a számát olyan, mint pl. »vétéef«, »lol« vagy azt mondtam, h »oh my god«. *pirul* :)*”. Ezen alakok használata élőbeszédben egyesekben ellenérzéseket is szülhet: „*Kiráz a hideg attól, ha valaki szóban mondja hogy »OMG«*”, ám ez a megjegyzés is arról tanúskodik, hogy nem egyszeri és nem egyedi jelenségről van szó. Az *OMG*, azaz „oh my God” ’ó istenem’ mozaikszót magyarosan („*hát ez óemgé*”) és angolosan betűzve („*óemdzi*”) is lehet hallani élőbeszédben az adatközlők szerint. Az akronimák esetében fontos a kiejthetőség, szóbeli feloldhatóság is: „*Amit ki lehet mondani. Tehát a :) típust nyilván nem (hülyén hangzana, hogy kettőspont, zárójel), az exerint, ës [jó éjt] típust sem. Az SZVSZ, sztem, IRL, IMHO viszont jól mondikálbó.*”

Szintén közvetlen a kapcsolat az emotikonok és a szóbeli társalgás között, a kérdőívkitöltők szerint: „*szmájlinevek. Pl.: xD – ikszdé*”; „*A 14 éves unokaöcsém [...] gyakran használja az XC kifejezést*”; „*Egyre gyakrabban rövidítéseket, néha még egy-egy »ikszdé« és »kettőspontdé« is elhangzik, bár ezek inkább a közelebbi barátoknak*”. Az *XD* mosolyt, nevetést jelölő emotikon szóbeli használatát 19-en említették meg a kérdőívben.

2. táblázat. A szóban használt digilektusbeli formák az adatközlők önbevallása alapján
(rövidített táblázat, feloldások: Veszelszki [szerk.] 2012b)

Típus	Példa	Említés	Megjegyzés
Netszleng, digilektusbeli szóalak	<i>bug</i>	1	ang. 'bogár' > 'hiba'
	<i>dunno</i>	1	ang. I don't know 'nem tudom'
	<i>lájk</i>	3	ang. like
	<i>lájkol</i>	8	ang. like + -(o)L
	<i>láv van</i>	1	ang. love
	<i>lávól (lávollak)</i>	1	ang. love + -(o)L
	<i>luv ya</i>	1	angol beszélt nyelvi alak, I love you
	<i>meglájkol</i>	1	meg- + ang. like + -(o)L
	<i>műxik</i>	1	< működik
	<i>ráír valakire</i> 1	1	'ír valakinek cseten'
	<i>rákeres valamire</i>	1	'internetes keresőben megkeres'
Netspecifikus akronima	<i>asap</i>	13	ang. as soon as possible 'amint lehet'
	<i>brb</i>	1	ang. be right back 'rögtön jövök'
	<i>btw</i>	1	ang. by the way 'apropó, egyébként'
	<i>lol, LoooL</i>	89	ang. laugh out loud 'hangosan felnevet'
	<i>ROFLMAO</i>	1	ang. rolling on the floor laughing my ass off 'földön fetrengve, szétröhögöm magam'
	<i>rtfm</i>	1	ang. read the fucking manual 'olvasd el a kib... használati utasítást'
	<i>omfg</i>	2	ang. oh my fucking god 'uramég'
	<i>omg</i> (<i>Oh, my God, óemgé, óemdzsi</i>)	29	ang. oh my god 'úristen, istenem'
	<i>szvsz</i>	1	szerény véleményem szerint
	<i>wtf, vétéef</i>	15	ang. what the fuck 'mi a f...'

Típus	Példa	Említés	Megjegyzés
(Feltehetőleg a digilektusban kialakult rövidítés, szóösszerántás, szócsonkítás)	[példa nélkül]	16	
	<i>am</i>	1	amúgy
	<i>köcc, köcce, köce</i>	3	köszönöm, köszi
	<i>majd besz</i>	1	majd beszélünk
	<i>mek</i>	1	megyek (beszélt nyelvi alakulat?)
	<i>micsi</i>	1	mit csinálsz
	<i>naon</i>	1	nagyon
	<i>nemtu</i>	1	nem tudom
	<i>nömö = nm</i>	1	nincs mit
	<i>pill</i>	4	pillanat
	<i>szal</i>	4	szóval (beszélt nyelvi alakulat?)
	<i>sztem</i>	3	szerintem
	<i>thx</i>	1	ang. thanks 'köszí'
	<i>tod, tom</i>	2	tudod, tudom (beszélt nyelvi? ⁸)
	<i>tulképp</i>	1	tulajdonképpen
<i>valszeg</i>	10	valószínűleg (beszélt nyelvi alakulat?)	
<i>vok</i>	6	vagyok (beszélt nyelvi alakulat?)	
emotikonon kiejtve	[példa nélkül]	1	
	<i>ikszdé (xD), XD</i>	19	
	<i>kettősponté</i>	1	

A Véleménye szerint változik-e a SZÓBELI TÁRSALGÁS az internet és a mobiltelefon hatására? kérdés a szóbeli társalgás és az internetes kommunikáció kapcsolatát vizsgálja. A kérdőív kitöltőinek közel fele szerint változik a társalgás az internetkommunikáció hatására, ám válaszukat nem indokolták; ezzel szemben alig ötvenen állították, hogy a társalgást nem befolyásolja az internetes kommunikáció. Sokan kiemelték, hogy valóban megfigyelhetők az internethez köthető változások a szóbeli társalgásban is, ám véleményük szerint ezek nem annyira jelentősek vagy kevésbé szembevetőek, mint az írásos kommunikációban.⁷

Az írásos szövegformák változásához hasonlóan, a szóbeli társalgás változását is korosztályfüggőnek tartják az adatközlők, többen megjegyzi azonban, hogy a változás nem jövő idejű, hanem már lezajlott, de legalábbis folyamatban van.

Nyelvszociológiai változásnak tekinthető, hogy az adatközlők szerint a személyes társalgást gyakran az internetes beszélgetés helyettesíti: „Sokan szívesebben

⁷ A beszélt nyelvben kialakult, redukált alakok használata is a digilektushoz kötődik több adatközlő véleménye szerint. Ezt példázza a következő tanári megjegyzés: „Igyekszem a hebes nyelvi és nyelvtani alakokat használni és a diákjaimat is erre biztatom. Ezért például minden alkalommal rájuk szólok, hogy »utolsó« helyett ne »uccsó« mondjanak.”

»beszélgetnek«, ismerkednek cseten, msnen, interneten, mint személyesen. Sok embernek ez biztonságot, önbizalmat ad”, vagy kiegészíti azt: „Az internetes szociális élet nem váltja fel, hanem kiegészíti a társas életet, de egy péntek esti összejövés 85%-ban olyan témákat érint, melyekhez nem sok közünk lenne internet nélkül. Másrészt a mobiltelefonnak és pl a facebook vagy twitter hírfolyamának köszönhetően cenzúrázatlan gondolatokat közlünk ismerőseinkkel, tehát folyamatos tudásunk van a másikról, tehát egy találkozás nem az újdonság erejével és az új információk kicserélésével telik. Ami részben jó, mert nem kell meghallgatni 4 hónap történéseit monológban, részben rossz, mert aki nincs benne ebben a facebook örületben az lemarad a laza beszéd témákról”. Ugyancsak a cset és a szóbeliség összehasonlításán alapul a következő megjegyzés: „sokan rengeteget tudnak csetelni, ám szóban meg se bírnak mukkani”.

Általában a társalgásban használt szókinccs változását tartják leginkább látványosnak: „az elterjedt rövidítések, szófordulatok átkerülnek a beszélt nyelvbe is”. Olyan új szavakat, kifejezéseket soroltak fel a válaszadók, mint például a *lájkol*, az *attendingle*, a *dzsoinol egy klubba, képet addol, kommentel*. Az emotikon- és akronimahasználat visszatérő, kiemelkedően sokszor említett elem: „magam is használok az internetes nyelvhasználatból átvett kifejezéseket (pl. ikszdé, óemgé)”; „hallottam már szóban azt, hogy lol és XD, de nem hiszem hogy nagyon, és tartósan befolyásolná”; „Használjuk a LOL és egyéb szavakat beszéd közben is. Ahelyett, hogy mondjuk egy jót nevetnénk valóban”; „sok mindent kimondunk szóban is (lol), amit előtte csak írásban használtunk”. Az ikszdé (XD) emotikon gyakori társalgásbeli elem: „sokszor hallottam már, hogy valaki szóban mondja, hogy XD (konkrétan »ikszdé«). Nekem nagyon furcsa, bár fiatal vagyok”. A LOL netspecifikus akronima szóbeli használatában az a sajátos, hogy éppen a nevetést, a nonverbális kommunikációt helyettesíti: „Az, hogy a »lol« meg az egyéb rövidítések főleg az internethez kötődnek az azért van, mert az élő kommunikációban nem igazán van rájuk szükség. (Miért mondanád, hogy »nevettek«, mikor nevetesz? :))”.

A szóbeli (spontán) társalgás változási irányjaival kapcsolatban a válaszadók a kommunikáció szociológiai körülményeinek módosulását, illetve a társalgási nyelv szókinccsének a digilektusban használatos elemekkel (például *lol*, *ikszdé*, *óemgé*) való bővülését hangsúlyozták.

5. Összegzés

A vizsgált négy fő kérdéskört a következőképpen összegezzük. A digitális kapcsolattartási eszközök és szociológiai változók összefüggésében a felmérés szerint a nemnek van szerepe (a férfiak többet interneteznek általában, a közösségi oldalakat viszont a nők használják nagyobb számban); az életkori összefüggéseket általánosítva: minél fiatalabb a válaszadó, annál többféle digitális eszközt használ, és annál nagyobb időtartamban. A digitális kommunikáció nyelvhasználati sajátosságainak ismerete azonban nem elsődlegesen szociológiai változóktól (nemtől és életkortól), hanem a digitális eszközök használatának gyakoriságától függ.

A(z elektronikus) kommunikációs forma választását nagymértékben meghatározza a partner, a partnerhez való viszony és a szituáció formalitása. A nyelvhasználók véleménye szerint a digitális nyelvhasználat hatással van az írásos és a szóbeli kommunikációra. A kérdőív alapján feltártam néhány változási tendenciát, illetve a digitális bennszülöttek és kintrekedtek közötti esetleges megértési nehézség egyes okait. A válaszadók közül többen kiemelték az internethez kapcsolódó nyelvváltozat exkluzivitását, csoportnyelvi, másokat kizáró jellegét: „*aki nem ismeri, nem érti*”; „*egy olyan nyelvezet [...], amit nem ért meg mindenki, csak az azonos csoportokhoz tartozók*”; „*Az internetet használók jól elboldogulnak vele, megértik egymást. A nem járatosak kissé gyanakodva figyelik a szinte érthetetlen rövidítéseket, új szavak felbukkanását*”.

SZAKIRODALOM

- Androutsopoulos, Jannis K.–Ziegler, Evelyn 2003. Regionalismen in einer Chat-Gemeinschaft. In: Androutsopoulos, Jannis K.–Ziegler, Evelyn (Hrsg.): „*Standardfragen*”. *Soziolinguistische Perspektiven auf Sprachgeschichte, Sprachkontakt und Sprachvariation*. Peter Lang, Frankfurt am Main, 251–79.
- Balázs Géza 2004. Választási sms-ek folklorisztikai-szövegtani vizsgálata. *Magyar Nyelvőr* 128: 36–53.
- Balázs Géza 2005. Az internetkorszak kommunikációja. In: Balázs Géza–Bódi Zoltán (szerk.): *Az internetkorszak kommunikációja. Tanulmányok*. Gondolat–Infonia, Budapest, 25–57.
- Bódi Zoltán 2004a. *A világháló nyelve. Internetezők és internetes nyelvhasználat a magyar társadalomban*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- Bódi Zoltán 2004b. Az írás és a beszéd viszonya az internetes interakcióban. *Magyar Nyelvőr* 128: 286–94.
- Bódi Zoltán 2005. Szimbolikus írásbeliség az internetes interakcióban. In: Balázs Géza–Bódi Zoltán (szerk.): *Az internetkorszak kommunikációja. Tanulmányok*. Gondolat–Infonia, Budapest, 195–212.
- Bonka, Boneva–Kraut, Robert–Frohlich, David 2003. E-Mail und interpersonale Beziehungen. Das Geschlecht macht den Unterschied. In: Höflich, Joachim R.–Gebhardt, Julian (Hrsg.): *Vermittlungskulturen im Wandel. Brief, E-mail, SMS*. Peter Lang, Frankfurt am Main–Berlin–Bern–Bruxelles–New York–Oxford–Wien, 147–72.
- Cheal, Daniel 1987. Showing them you love them: Gift giving and the dialectic of intimacy. *The Sociological Review* 36: 150–69.
- Crystal, David 2001. *Language and The Internet*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Crystal, David 2008. *Txtng. The gr8 db8*. Oxford University Press, Oxford et al.
- Dittmann, Miguel 2001. *Sprachverwendung im Internet. Untersuchungen des Internet Relay Chat (IRC) in Deutschland und Frankreich*. Éditions Indoles, Sarlat.
- Dürscheid, Christa 2005. E-Mail – verändert sie das Schreiben? In: Siever, Torsten–Schlobinski, Peter–Runkehl, Jens (Hrsg.): *Websprache.net. Sprache und Kommunikation im Internet*. Walter de Gruyter, Berlin–New York, 85–97.
- Dürscheid, Christa 2006. *Einführung in die Schriftinguistik*. 3., überarbeitete und ergänzte Auflage. Vandenhoeck&Ruprecht, Göttingen.
- Eckkramer, Eva Martha–Eder, Hildegrund Maria 2000. *(Cyber)Diskurs zwischen Konvention und Revolution. Eine multilinguale textlinguistische Analyse von Gebrauchstextsorten im realen und virtuellen Raum*. Peter Lang, Frankfurt am Main et al.
- Érsök Nikolett Ágnes 2003. Írva csevegés – virtuális írásbeliség. *Magyar Nyelvőr* 127: 99–104.
- Ferrara, Kathleen–Brunner, Hans–Whittemore, Greg 1991. Interactive written discourse as an emergent register. *Written Communication* 8/1: 8–34.
- Fix, Tina 2001. *Generation @ im Chat. Hintergrund und explorative Motivstudie zur jugendlichen Netzkommunikation*. KoPäd Verlag, München.

- Frehner, Carmen 2008. *Email – SMS – MMS. The Linguistic Creativity of Asynchronous Discourse in the New Media Age*. Peter Lang, Bern et al.
- Höflich, Joachim R. 2003. Mediatisierung des Alltags und der Wandel von Vermittlungskulturen. In: Höflich, Joachim R. – Gebhardt, Julian (Hrsg.): *Vermittlungskulturen im Wandel. Brief, E-mail, SMS*. Peter Lang, Frankfurt am Main et al., 7–20.
- Kovács Kristóf–Krajcsi Attila–Pléh Csaba 2002. Mobilhasználat, időgazdálkodás és extraverzió. In: Nyíri Kristóf (szerk.): *Mobilközösség – mobilmegismerés. Tanulmányok*. MTA Filozófiai Kutatóintézete, Budapest, 179–200.
- Köhler, Thomas 1999. Methodik und Methodologie der Forschung zur Internet-Kommunikation. In: Frindte, Wolfgang–Köhler, Thomas (Hrsg.): *Kommunikation im Internet*. Peter Lang, Frankfurt am Main et al., 183–92.
- Löffler, Heinrich 1985. *Germanistische Soziolinguistik*. Grundlagen der Germanistik 28. Erich Schmidt Verlag, Berlin.
- Mitchell, W. J. T. 2013. *Image X Text*. Előadás, CEU, Budapest, 2013. május 27.
- Schlobinski, Peter 2000. Von Chatten im Cyberspace. In: Eichhoff-Cyrus, Karin–Hoberg, Rudolf (Hrsg.): *Die deutsche Sprache zur Jahrtausendwende. Sprachkultur oder Sprachverfall?* Dudenverlag, Mannheim.
- Schmitz, Ulrich 1995. *Neue Medien und Gegenwartssprache. Lagebericht und Problemskizze*. Osnabrücker Beiträge zur Sprachtheorie (OBST) 50. Osnabrück.
- Sieber, Peter 1998. *Parlando in Texten. Zur Veränderung kommunikativer Grundmuster in der Schriftlichkeit*. De Gruyter, Tübingen.
- Szathmári István 2004. *Stilisztikai lexikon: stilisztikai fogalmak magyarázata szépirodalmi példák-kal szemléltetve*. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- Teplan, Annegret 2005. *Kommunikation im Chat. Grundlagen, Instrumente, Bewertung*. Verlag Dr. Müller, Berlin.
- Trudgill, Peter 1997. *Bevezetés a nyelv és társadalom tanulmányozásába*. JGYTF Kiadó, Szeged.
- Veszelszki Ágnes 2006. *Az sms nyelvhasználatának extralingvális és intralingvális vizsgálata*. Szakdolgozat, kézirat. ELTE BTK, Budapest.
- Veszelszki Ágnes 2010. Úton – a digilektus és a dialóguslevelek. In: Balázs Géza–H. Varga Gyula (szerk.): *Az utazás szemiotikája*. Magyar Szemiotikai Társaság – Liceum Kiadó, Budapest–Eger, 286–98.
- Veszelszki Ágnes 2011. *Az infokommunikációs technológia hatása a nyelvre*. PhD-értekezés, kézirat. ELTE BTK, Budapest.
- Veszelszki Ágnes 2012a. Új írásjelek digitális és kézzel írt szövegekben. *Anyanyelv-pedagógia* 4. (Utoljára ellenőrizve: 2013. 07. 22.)
- Veszelszki Ágnes (szerk.) 2012b. *Netszótár. @-tól a Zuckerbergetig*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest.
- Veszelszki Ágnes 2013. Digilektus és Netszótár. *Irodalomismeret* 1: 184–97.
- Wardhaugh, Ronald 1995. *Szociolingvisztika*. Osiris Századvég, Budapest.
- Ziegler, Arne 2002. E-Mail – Textsorte oder Kommunikationsform? In: Ziegler, Arne – Dürscheid, Christa (Hrsg.): *Kommunikationsform E-Mail*. Stauffenburg, Tübingen, 9–32.

Veszelszki Ágnes

egyetemi tanársegéd

ELTE BTK Mai Magyar Nyelvi Tanszék

SUMMARY

Veszelszki, Ágnes

The effect of digilect on written and spoken communication: A questionnaire study

It is relatively unanimously claimed in both the Hungarian and the international literature that internet communication has specific, genre-independent linguistic properties. The terms used to denote this novel language variety include netspeak, written interactive register, virtual/digital textuality, secondary spoken language, symbolic written language, new spoken language, and virtual written language. The present author uses the term *digilect* to refer to the language use or language variety of computer-mediated communication (CMC) in the broad sense. Digital communication, due to its wide currency and unavoidability in everyday life, as well as for other reasons, certainly affects non-computer-mediated, traditional written and spoken communication, too. The questionnaire study involving responses given by 647 subjects that is presented here is meant to survey such effects. The main purpose of the study is to explore the interaction between digital communication devices and certain sociological variables (in particular, age and gender); to study the choice of form of communication in terms of partner and situation; to collect some features of digital language use (abbreviations and emoticons); and to document changes in written and spoken communication due to the effect of digital communication. According to the results, the effects of the digital media can be attested primarily at the levels of writing technique and the lexicon.

Keywords: digilect, computer-mediated communication, netlinguistics

Az internetes troll mint identitás kialakítása politikai blogok diskurzusaiban*

1. Bevezetés

Az internetes troll¹ a számítógép közvetítette kommunikáció (computer-mediated communication, CMC) egyik jellegzetes, sűrűn megnevezett társas identitása, amely különösen gyakran jelenik meg politikai blogok diskurzusaiban. A troll a számítógép közvetítette diskurzusok (computer-mediated discourses, CMD) azon résztvevője, akinek igazi célja a diskurzus, valamint a közösség bomlasztása és/vagy egy konfliktus előidézése, illetve elmélyítése a saját szórakoztatására. A troll ugyanakkor tudatosan megkísérel létrehozni egy fiktív identitást, amely szerint őszintén a kérdéses csoport tagjává szeretne válni, és ezt a valójában hamis szándékát közli is (Hardaker 2010: 237). A trollok nyelvi tevékenysége tehát megtévesztésen alapuló identitásmanipuláció (Donath 1999: 43; Hancock 2007: 291). A troll a számítógép közvetítette diskurzusok résztvevői számára kifejezetten fontos identitás, és ezt az is jelzi, hogy számos blog, fórum és weboldal hívja fel

* Köszönöm Bartha Csillának és Tátrai Szilárdnak a kutatás során nyújtott segítségüket, valamint Laczkó Krisztinának a kéziratához fűzött megjegyzéseit.

¹ A *troll* megnevezés a legelfogadottabb elmélet szerint a *trolling* nevű tengeri horgászati technikából származik, amely során a horgász a mozgó csónakból vagy hajóból kivetett csalit elhúzza a halak előtt. Az internetes folklórban azonban jelen van egy másik elképzelés is, amely szerint a név forrása a *troll* nevű északi mitológiai szörny (Herring–Job–Sluder–Scheckler–Barab 2002: 372).